

A magyarországi lexikográfia újabb fellendülő ágához érkezett – ebbe a fejlődési tendenciába szervesen épülhet be a magyarországi cigányság szótárainak kiadása. Örömmel látjuk, hogy az évek óta megjelenő kevés, de jelentős cigány szótár nyelvi anyaga folyamatosan bővül, a szótárak szerkezete egyre modernebb vonásokat mutat, és a nyelvészeti kutatások eredményeiből is egyre több tükröződik a munkákban. Igen jelentős lépés a cigány szótárak megjelentetése, hiszen nem csak a nyelvi, de a kulturális identitás megerősítésében is fontos szerepet játszanak, és nem utolsósorban a nyelvtanításban is kulcsfontosságú helyet töltenek be. Méretükben, címszóanyaguk alapján a kisszótárak kategóriájába sorolhatóak; a cigány nyelvek szókincséhez viszonyítva azonban akár a közép-szótárak közé is beilleszkednek. További lépésként hasznos volna egy széleskörű lexikai adatbázis kiépítése, amely kiválóan szolgálhatná a további szótárak megjelentetését.

Ebben a recenzióban nem szerepel beás szótár. Mivel a beás egy jelentős magyarországi cigány csoport nyelve, a későbbiekben szándékomban áll egy külön írás keretében foglalkozni kiadott szótáraikkal.

Fóris Ágota

Az idegennyelv-oktatás tantervelméleti háttere

Miután megismerhettük a Nemzeti Tankönyvkiadó „Nyelvpedagógia” című sorozatának első kötetében az idegennyelv-oktatás elméleti alapjait és gyakorlatát, most mód nyílik arra, hogy a nyelvoktatás megtervezésének tudományos háttérééről is összefoglaló ismereteket szerezzünk. A sorozat idén megjelent második kötete az idegen nyelvi tantervekkel foglalkozik. A kerettanterv bevezetésének évében ez mind az elméleti szakemberek, mind a gyakorló nyelvtanárok szempontjából is igen aktuális téma. Kurtán Zsuzsa kötetének értékét is jelzi, hogy Katona Lucia – előző számunkban megjelent – recenzióját követően újabb elemzésnek adunk helyt.

Csak amikor a Nemzeti Alaptanterv bevezetése a küszöbön állt, akkor eszmélt fel sok nyelvtanár, hogy az idegen nyelvek oktatásához szükséges tantervi háttér milyen nagy súlyt kaphat a napi munka során. Sokáig fel sem merült, hogy a tantervet a mindennapi munkában a tanár kézbevegye. A nyelvtanítás folyamatát – tudatosan vagy csak véletlenszerűen – többnyire a tankönyvként használt nyelvkönyv szabta meg. Ilyen előzmények után a NAT alapján is csak kevés olyan helyi tanterv született, amelyik egy iskola önálló oktatási programját tükrözte volna vissza. *Kojanitz (1)* adatokat is említ, miszerint „a helyi tantervek nagy része, mintegy 90 százaléka átvett tantervi mintákat használt fel”, ezen belül „az iskolák 67 százaléka 5–10 mintatantervből” dolgozott, aminek eredményei szakmailag eléggé eklektikus, nem koherens tantervek lettek. Az országos érvényű dokumentum nem váltotta be igazán a hozzá fűzött modernizációs reményeket. A nyelvtanítás tantervelméleti háttérével csak igen kevesen foglalkoztak. A fenti állítást saját tantervbíráói tapasztalataim is megerősítik: azok a német tantervek, amiket bíráltam, alapvetően a tantervi adatbankból átvett munkák. A hazai szakirodalom csak akkor kezdett el a témával behatóbban foglalkozni, amikor a tanárok már súlyos problé-

mákkal találták szembe magukat. A külföldi szakirodalom is elég új keletű és idehaza kevésbé ismert. Ezért érzem nemcsak hiánypótlónak, hanem igen aktuálisnak Kurtán Zsuzsa művét.

A könyv tíz fejezetből, fogalomtárból és bibliográfiából áll. Az első fejezet általános tantervelméleti fogalmakat tisztáz: mi a tanterv fogalma, milyen tantervtípusok léteznek, ezeknek mi a struktúrája és melyek a legfontosabb tantervelméleti irányzatok.

A második fejezet a tantervek készítéséhez szükséges döntési mechanizmusokkal foglalkozik. Az idegen nyelvek oktatása ebben a fejezetben jelenik meg először. Itt mutatja meg a szerző azokat a legfontosabb oktatáspolitikai döntéseket, amelyek az iskolai idegennyelv-oktatást meghatározzák. Ilyen döntések például, hogy milyen nyelvet, milyen életkorban, milyen intenzitással és mennyi ideig tanuljanak a tanulók, mit kell mindenki számára előírni, és hol van választási lehetőség.

A harmadik fejezetben ismerkedhetünk meg az idegen nyelvi tantervek általános jellemzőivel. A szerző röviden bemutatja a nyelvoktatás főbb tantervtípusait, így a grammatikai, a tematikus, a szituatív, a funkcionális, a tevékenységközpontú, a készségközpontú, a feladatközpontú, a lexikális, a célnyelvi tartalomközpontú, a multifunkcionális tantervet és az úgynevezett euro-tanterveket. Egy elméleti keret ad (ábra formájában is) szemléletes segítséget azokhoz a szempontokhoz, amelyek alapján az idegennyelv-oktatás tanterveit tanulmányozni lehet.

A negyedik fejezet nagy vonalakban vázolja fel a hazai nyelvoktatás tanterveinek fejlődését, elsősorban a 20. századra összpontosítva. Így a latin nyelv szerepét csak éppen érinti a könyv, jóllehet ennek a nyelvnek nagy hatása volt a hazai nyelvoktatásra. Mivel a történelmi háttér a nyelvtanítás alakulásában igen fontos, feltételezem, hogy a hazai tantervek fejlődéséről részletesebben majd a tervezett 'Az idegen nyelvek tanításának története' című kötetben olvashatunk. (2)

Ezt a részt a szükségletelemzés fogalmának, értelmezésének, szintjeinek, résztvevőinek, típusainak és módszereinek tömör leírása követi. Minden tantervnek tulajdonképpen szükségletelemzésre kell épülnie. Megismerhetjük többek között Munby szükségletelemzési modelljét ill. azt, hogy miképp lehet az objektív és szubjektív szükségleteket valamint a tanulói attitűdöket felmérni. Az egyik legismertebb szükségletelemzésen alapuló és a nyelvtanárok körében is jól ismert dokumentum a 'Threshold level', illetve a 'Kontaktschwelle'. Kár, hogy e jelentős munkákkal is csak nagyon röviden foglalkozik az írás, hiszen a hazai idegen nyelvi tantervfejlesztésben ezek irányadóak voltak.

A gyakorló tanár számára ezután következnek a napi munka szempontjából is fontos részek, azaz az idegennyelv-oktatás céljai, feladatai és követelményei, és az, hogy ezek miképp valósulhatnak meg az idegen nyelvi tantervek tartalmain keresztül. A hatodik fejezet a fentiek közül a célokat, a feladatokat és a követelményeket taglalja. Ezeket a nyelvtanítást alapvetően befolyásoló tényezőket előbb általános pedagógiai oldalról ismerhetjük meg, de bepillantást kapunk a nyelvtanítás céljainak alakulásába is. Kár, hogy itt *Lux Gyulát* idézve jó néhány elírás, illetve az Umlaut hiánya furcsává teszi az egyébként szakszerű szöveget. (3) A célrendszer szintjeinél foglalkozik a könyv a NAT, illetve a kerettanterv élő idegen nyelvekre vonatkozó fejezeteivel. A követelményeknél újból olvashatjuk az Európa Tanács idegennyelv-oktatásra vonatkozó szintleírásait szóról szóra abban a formában, ahogy a kerettanterv is tartalmazza.

Számomra az egyik legérdekesebb rész a hetedik fejezet volt, amely az idegen nyelv tantervek tartalmaival foglalkozik. A nyelvoktatás számára nem könnyű feladat a tantervi tartalom meghatározása, mint ahogy azt a NAT és a kerettanterv esetében tapasztalni is lehetett. A tartalom itt leírt komponensei: a kommunikációs szituáció, az általános kompetencia, a kommunikatív nyelvi kompetencia, a nyelvi tevékenységek, a szövegek a feladatok és a stratégiák. Ezt követi a tartalom kiválasztásának kérdése. Külön felhívom a figyelmet arra az érdekes összefoglalóra (4), amelyben a szerző bemutatja, mikép

változnak meg a tantervi tartalmak attól függően, hogy nyelvközpontú avagy folyamat-központú tantervről van-e szó. Ezután részletesen fejt ki a szerző az idegen nyelvi tantervekben a tartalom alkotórészeinek taxonómiáit. Ide tartoznak a kiejtés, a nyelvtan, a szókincs, a pragmatikai és az interkulturális elemek, valamint a szövegek, tevékenységek, feladatok és stratégiák. (Ez a rész igen hasznos lett volna már a NAT implementációja során, de még most sem késő esetlegesen átdolgozandó helyi tantervek esetében tanulmányozni.) Az idegennyelv-oktatás tartalmának elrendezésének, azaz a progresszió megállapításának különböző módjait és kritériumait egy újabb alfejezetben ismerheti meg az olvasó. Majd röviden megint a NAT és a kerettanterv követelményszintjeivel foglalkozik a szerző. Értelmezésében olyan elemeket is találhatunk, amelyeket nem minden tantervolvasó venne észre (pl. az interkulturális szemlélet fontossága), hiszen ezek a fenti dokumentumokban csak utalások formájában jelennek meg).

A nyolcadik fejezet az idegen nyelvi tananyagokkal, a nyelvkönyvekkel foglalkozik. Ez talán első pillanatra kissé eltér a fő témától, de hamarosan kiderül, hogy a tantervek

Csak amikor a Nemzeti Alap-tanterv bevezetése a küszöbön állt, akkor eszmélt fel sok nyelvtanár, hogy az idegen nyelvek oktatásához szükséges tantervi háttér milyen nagy súlyt kaphat a napi munka során. Sokáig fel sem merült, hogy a tantervet a mindennapi munkában a tanár kézbe vegye. A nyelvtanítás folyamatát – tudatosan vagy csak véletlenszerűen – többnyire a tankönyvként használt nyelvkönyv szabta meg. Ilyen előzmények után a NAT alapján is csak kevés olyan helyi tanterv született, amelyik egy iskola önálló oktatási programját tükrözte volna vissza.

és a tankönyvek között milyen szoros az összefüggés. A tankönyv fogalmának meghatározása után a tankönyvek funkcióinak alakulásáról olvashatunk, ezen belül többek között a tankönyv-centrikus, illetve követelmény-centrikus nyelvoktatásról, majd a tantervi tartalom és a tankönyv összefüggéseinek leírása következik. Megismerhetjük az „euro-tantervek” tananyagokra vonatkozó ajánlásait is. Érdekes adatokat találunk arról, hogy milyen arányban cserélődtek le a nyelvkönyvek egyéb közismereti tárgyak tankönyveihez hasonlítva és hogyan alakult nyelvenként a tankönyvjegyzékben szereplő tankönyvek és segédkönyvek száma 1989/90 és 2000/2001 között. A fejezetet a tankönyvválasztás problematikája zárja le, ahol az optimális tankönyvválasztás lépéseit ismerhetjük meg.

A kilencedik fejezet témája az értékelés: mit jelent a tantervi értékelés, milyen irányai és szintjei vannak. Az értékelés a pedagógiában tehát nem kizárólag a tanulói teljesítményekre vonatkozik. Magát a pedagógiai programot és a tankönyveket is folyamatosan értékelni kell és ennek eredményeit a tantervi, illetve tananyagfejlesztő munkába be kell építeni. Ennek keretében olvashatjuk az Országos Köznevelési Tanács általános tankönyv-értékelési szempontjait, majd azt, hogy mit kell(ene) idegen nyelvi tankönyvek esetében értékelni, azt azonban már nem, hogy ezek a szempontok valójában nem szerepelnek a kötelezően figyelembeveendő kritériumokba.

Az utolsó fejezet címe: „A nyelvtanár szerepe az idegennyelv-oktatás szervezésének szintjein”. A tantervek céljai a nyelvtanítás folyamán valósulnak meg, ezért a nyelvtanár szerepe döntő fontosságú. A tanár lehet egy tanterv egyszerű végrehajtója, lehet egy adott tanterv átdolgozója, transzformálója és lehet akár önálló programfejlesztő is. Ez utóbbi tanári szerepre egyre nagyobb szükség van, ezért fontos, hogy a nyelvtanár saját feladatait és döntéseit tanári munkájában kellően tudatosítsa.

Kurtán Zsuzsa könyve rendkívül nagy témát fog át. Érdeme az, hogy nagyfokú taxonómiai precizitással ír le tantervi fogalmakat, ehhez ismerteti az ugyancsak igen gazdag szakirodalmat. A 19 oldalnyi irodalomlista áttekintését megkönnyíti az a tény, hogy fe-

jezetenként külön is találunk az egyes témákhoz kapcsolódó rövidebb bibliográfiát. A tudományos igényességgel készült mű tömörségre törekszik, hogy minden lényeges szempont helyet kaphasson benne. Ezért a könyv nem nevezhető könnyű olvasmánynak, de a szerző segíti az olvasót: minden fejezet elején pontokba szedve áttekintést ad arról, hogy mit tárgyal a következő részben, a fejezet végén pedig az „Összefoglalás”-ban újra olvashatjuk a legfontosabb gondolatokat. Ez már csak azért is fontos, mert a munkát tankönyvnek szánta a kiadó. Hogy a tankönyvjellegnek még jobban megfeleljen a könyv, a fejezetek végén feladatsor található. Ezek rövid kérdéseket tartalmaznak, amit az olvasottak alapján vagy meg tud válaszolni az olvasó, vagy nem, ugyanis a kérdések, illetve feladatok nem mindegyikére lehet a szövegben a választ megtalálni és arra sem ad mintát a könyv, hogy pl. miképpen lehet elemezni konkrétan tanterveket. A 146. oldalon pl. a következő feladat áll: „Soroljon fel forrásokat, amelyek segítségével tájékozódhatunk az idegen nyelvi tankönyvek választékáról!” A tájékozódási forrásokról szóló részben viszont néhány folyóirat megemlítésén túl csak azt tudhatjuk meg, hogy kevés a megfelelő forrás és azok színvonala vegyes (142. old.). A III. fejezet végén pedig a következő feladat áll: „Elemezze az idegen nyelv mint tantárgy leírásának formai specifikumait a különféle dokumentumokban” (48. old.) – ezek között például portfóliókban. Ez utóbbi definícióját ugyan megtaláljuk a könyv végén a fogalomtárban, de ezzel az újfajta dokumentummal igazán nem foglalkozik a könyv, és nem tudom, hol talál ma egy nyelvtanár egy már ténylegesen elemezhető portfóliót. De remélhetőleg egy-két év múlva már ez is megvalósítható feladat lesz.

A fentiek azonban cseppet sem vonnak le a könyv szakmai értékéből. Ezért ajánlom a könyvet mindenkinek, aki az idegen nyelv-oktatásban tantervfejlesztéssel foglalkozik, legyen az tudományos jellegű vagy a napi tanítási gyakorlatban megvalósuló munka.

Jegyzet

(1) KERBER Zoltán: *A kerettanterv hatása a NAT-ra és a helyi tantervre – Interjú Kojanitz László főosztályvezetővel.* Új Pedagógiai Szemle <http://www.oki.hu/cikk.asp?Kod=2000-04-np-Kerber-Kerettanterv.html> (2001.01.30.)

(2) Valószínűleg a tömörségre való törekvés miatt ebbe a részbe egy pontatlanság is becsúszott: „II. József rendeletére a német került bevezetésre hivatalos nyelvként, 1784-ben kezdődött mindenki számára kötelező tanítása, ami csak 1949-ben szűnt meg” (51. old.). Mint tudjuk, II. JÓZSEF legtöbb rendeletét visszavonta, így ezt is, ez tehát így nem egészen stimmel. De nyilván ez arra vezethető vissza, hogy a szerteágazó téma miatt rövidegre kellett törekedni és a könyvnek nem volt célja történelmi áttekintést adni.

(3) Vö. 89. old. LUX Gyula: *Modern nyelvoktatás* (1932) c. munkájában kétnyelvű terminológiát használt. Megpróbálta a német kifejezéseket magyarul megnevezni, de biztonság kedvéért zárójelben odairta az akkor használatos német szakkifejezést is. Egyébként az „Umlaut” hiányzik a megadott német szakirodalom bibliográfiai adatainál is.

(4) Vö. 109. old.

KURTÁN Zsuzsa: *Idegen nyelvi tantervek.*
Nyelvpedagógia tankönyvsorozat, szerk.: BÁRDOS Jenő.
Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp, 2001, 204 old.

Peteki Katalin